

MAKTBALANS OCH DEMOKRATI

Vid årets riksdag har högerpartiet framlagt en partimotion, som tar upp den svenska demokratiens problem i ett sammanhang. I detta diskussionsinlägg, ty ett sådant är det snarare än en motion i egentlig mening, fäster man uppmärksamheten på en rad av de brister som vidlåder den svenska folkstyrelsen och visar även hur dessa skall botas.

Inledningsvis pekar man på, att den alltför ofta förekommande användningen av ordet demokrati i sammanhang, där det icke har att göra, har skapat en förvirring beträffande demokratiens innehåll, som utgör ett faromoment. Begreppet »folkdemokrati» i kommunistisk terminologi är ett exempel. Andra är »ekonomisk demokrati» eller »kulturell demokrati». I bägge fallen ligger bakom »demokrati» en speciell fördelningsideologi, som varken innebär krav på eller förutsätter demokrati i egentlig mening, men som för att kunna förverkligas bland annat förutsätter en långtgående statlig reglering och dirigering. »Ekonomisk» respektive »kulturell socialism» är alltså en korrektare benämning, om man ser till avsikterna bakom

orden. Man kan vidare peka på en sådan term som »skoldemokrati», vilken naturligtvis används lika felaktigt som de relaterade exemplen.

Faran med denna språkförbistring ligger i att en viss åsiktslikriktning hotar att uppstå. Anhängarna av en viss åtgärd skyndar sig att beteckna denna som »demokratisk». De som är motståndare stämplas lätt som antidemokratiska eller icke-demokratiska, och därigenom försvåras i stor utsträckning en saktidning av många frågor i samhället, som borde underkastas en förutsättningslös debatt. Men det förvirrade språkbruket kan också lätt leda till svårigheter, om en krissituation skulle uppstå, då det gäller att slå vakt om de verkliga demokratiska värdena, dvs. den *politiska* demokrati, folkstyrelsen.

För att underlätta diskussionen knyter partimotionen an till den danske statsvetenskapsmannen Alf Ross' kriterier på demokrati och har granskat den svenska demokrati från hans utgångspunkter.

Beträffande *intensiteten* (omfånget av den personkrets som har valrätt) har vår demokrati på sis-

tone försvagats. I den internationalismens tidsålder, vari vi lever, ökar andelen utlandssvenskar oupphörligt. Denna grupp medborgare berövas på ett otillbörligt sätt sin valrätt. Regeringen har alltför länge förhalat ett avskaffande av »utlandsstrecket». Principen måste vara fullständigt likaberättigande för svenska medborgare vare sig de har sin gärning förlagd inom eller utom landets gränser.

Men också den fria opinionsbildningen, en förutsättning för att medborgarna skall kunna utöva sin kontroll i en demokrati, löper allvarlig risk att försvagas. De nya massmedia, som tekniken ställt till vårt förfogande, måste hanteras med största varsamhet. Varje monopolisering medför en försämring av den fria opinionsbildningen och kan i stället leda till åsiktslikriktning. Från den utgångspunkten ter det sig nödvändigt att avskaffa radio- och televisionsmonopolet och ersätta detta med ett system, som tillåter frihet i etern.

Även pressens frihet hotas emellertid av det partistöd-presstödet, som genomdrivits i riksdagen. Om pressen i en demokratisk stat rätt skall kunna utöva sina bevakningsuppgifter gentemot statsmakterna, en av dess viktigaste uppgifter, får den icke tillåtas att bli beroende av just dessa statsmakter. Talet om pressen som en tredje statsmakt blir en tom illusion, om den blir beroende av välviljan hos den första och den andra. Från fri kritiker

förvandlas pressen till ett språkrör för de organ, den borde kritisera. Det slarvigt föreslagna tidskriftsstödet är i princip av samma karaktär, även om de praktiska verkningarna i detta fall blir mindre omfattande.

Partistödet får emellertid än allvarligare återverkningar på sikt. De politiska partierna blir inte längre härare av folkets fria vilja. De blir beroende av statsmedel för sin existens och riskerar att nedsjunka till halvstatliga institutioner bland andra. De enskilda medborgarna får därigenom betydligt svårare att vinna gehör för sina uppfattningar. Partibyråkratierna, som »befriats» från beroendet av partiernas medlemmar, får icke längre samma intresse för dessa. Det blir lättare att träffa en upp- görelse om förhöjt partistöd i riksdagen än att entusiasmera människorna till egen aktivitet och egna uppoffringar. Medborgarnas uppfattningar kan komma att kanaliseras på andra vägar än genom partierna, vilket i sig innebär en ökad risk för utomparlamentariska aktioner och därmed utgör ett hot mot demokratien.

Ett åsiktstvång föreligger också genom den från demokratisk synpunkt djupt förnedrande kollektivanslutningen till ett visst parti. Pressen på oliktankande kan på många arbetsplatser vara hård, därom finns det alltför många vittnesbörd. Tillkomsten av storavdelningar har lett till att beslut om

kollektivanslutning på vissa håll träffas av särskilda representant-skap, där den enskilde fackför-eningsmedlemmen icke ens har rätt att vara närvarande. De väldiga summor, som satsats från fackför-eningshåll på Stockholms-Tidning-en — till ingen nytta — ställer frå-gan om de ekonomiska bidragen i hjärt belysning. Det kan bli nöd-vändigt att lagfästa den enskilde medborgarens frihet mot i synner-het det övergrepp, som kollektiv-anslutningen utgör.

Även när det gäller *effektivite-ten* och *extensiteten* (verkningsgra-den av folkinflytandet och den folkliga kontrollens omfattning) kan den svenska demokratin upp-visa svåra brister. En utvidgning av folkomröstningsinstitutet har länge krävts av den borgerliga op-positionen men motarbetats av det makt-havande regeringspartiet. När-mast ter det sig angeläget att få till stånd bestämmelser, som möj-liggör för en minoritet av riksdag-ens ledamöter att påkalla en be-slutande folkomröstning i frågor, som avgjorts av riksdagens majo-ritet. Detta torde vara en av de få möjligheterna att skapa ett effek-tivt minoritetsskydd. Det danska exemplet kan tjäna som förebild. För att förbättra grunden för den svenska parlamentarismen och ge demokratin bättre arbetsmöjlig-heter ter det sig vidare nödvändigt att snarast genomföra en övergång till enkammarssystem. Regeringens förhållning av författningsfrågan

kan på sikt få allvarliga konse-kvenser för folkstyrelsen.

I en tid, då centralistiska ten-denser starkare än någonsin gör sig gällande på praktiskt taget alla områden är det ett livsvillkor för en demokrati att motverka varje form av maktkoncentration. Detta kan endast ske genom att en verk-lig *maktbalans* kommer till stånd, vilket i sin tur förutsätter en del-ning av makten och en decentrali-sering så långt det i varje enskilt fall är möjligt. Regeringen har emellertid valt att i stället främ-ja maktkoncentrationen. Exempel härpå är inrättandet av särskilda planeringsorgan, som är undan-dragna offentlig insyn och folkets kontroll genom riksdagen. Oppo-sitionspartierna är överhuvudtaget inte företrädde eller får någon möj-lighet att ta del av vad som pågår i dessa betydelsefulla organ. Ett annat exempel är den nya depart-ementsorganisationen, som för-stärker regeringens och statsrådets maktposition. Vidare erinras om utredningsväsendets försämring på senare tid. Allt fler utredningar verkställs inom departementens ram och undandras därmed folkets kontroll, och åtminstone i några fall har de parlamentariska utred-ningarna kännetecknats av låg kvalitet, som t. ex. pressutredning-en, vilken betraktats som ett »be-ställningsarbete» för regeringen. Det är oroväckande, att utrednings-minoritetens krav på *hur* utred-ningen skulle arbeta överhuvud in-

te beaktades. I andra fall har regeringen helt nonchalerat kravet på utredning, som t. ex. beträffande parti- och tidskriftsstödet, och därmed bl. a. satt det för sin noggrannhet med rätta berömda remissystemet ur spel, samtidigt som man berövat oppositionen varje inflytande på planeringsstadiet.

I syfte att fördjupa demokratin bör det även vara möjligt att vidta åtskilliga förändringar på det kommunala fältet, en fråga där högermotionen konkret endast tar upp tanken på en riksdagens tredje ombudsman med uppgift att ägna sig åt de kommunala frågorna. Otvivelaktigt skulle detta stärka den enskilde medborgarens rättssäkerhet. Annars finns det även många andra reformförslag, som förtjänar att diskuteras. Landstingen skulle kunna förvandlas till effektivt arbetande »landsdelsriksdagar» och på så sätt utgöra en balanserande faktor gentemot en allt starkare centralmakt. Detta förutsätter inte bara en förändring av landstingens arbetsformer, utan också att nya arbetsuppgifter flyttas från stat till landsting och även från primärkommunerna till landstingen. I det senare fallet skulle det särskilt gälla uppgifter som är att hänföra till kommunernas reglerade förvaltning. Även primärkommunernas ställning skulle kunna stärkas. Vissa befogenheter skulle kunna överlämnas till nyinrättade stadsdels- eller sockenråd, varige-

nom den lokala självstyrelsen åter skulle kunna få samma djupa förankring i folket som före 1952 års kommunreform. Ett kommunalt folkomröstningsinstitut skulle kunna aktivisera medborgarnas intresse för de kommunala frågorna. I vissa fall bör också övervägas att inskränka kommunernas befogenheter, så att t. ex. medborgarna kan skyddas mot att kommunen engagerar sig i dyrbara markförvärv, skrytbyggnader eller mer eller mindre spekulativa företag av allehanda slag. Det borde också ifrågasättas, om inte det nuvarande samregerandet på det kommunala planet skulle bringas att upphöra, så att en effektiv »kommunregering» men också en effektiv kommunal opposition kommer till stånd.

Frågan om den svenska folkstyrelsen kommer tack vare högerpartiets initiativ ordentligt i den politiska debattens förgrund. Det finns förvisso anledning till påståendet, att den svenska demokratin icke fungerar tillfredsställande. Att åstadkomma bot av missförhållandena borde ligga i alla medborgares intresse, oavsett partipolitisk åskådning, under förutsättning att man bekänner sig till den politiska demokratin. Det är betecknande, att det kommit på högerpartiets lott att gå i spetsen för en genomförd maktbalans och en fördjupad folkstyrelse.